

**JAKT- OG SKOGSMOTIVET I TRYGVE GULBRANSSENS
OG BAKOM SYNGER SKOGENE–TRILOGI (1933–1935)**

HENNING HOWLID WÆRP

ABSTRACT

The article investigates the motifs of hunting and wilderness in the Norwegian novelist Trygve Gulbrandsens *Bjørndal Trilogy* – *Og bakom synger skogene* (1933), published in English as *Beyond Sing the Woods*; *Det blåser fra Dauningfjell* (1934) and *Ingen vei går utenom* (1935), collectively translated under the English title *The Wind from the Mountains*. The books have been translated into over 30 languages and sold more than 12 million copies. There are however hardly any literary studies of the novels. The article argues that the critique of modernity in the *Bjørndal Trilogy* might not only be seen as regressive nationalism, but as dealing with human interactions with nature in a way that has ecocritical potentials.

Keywords: Trygve Gulbranssen; *Og bakom synger skogene*; *Beyond Sing the Woods*; wilderness; hunting; ecocriticism; animal studies

Innledning

Trygve Gulbrandsens romantrilogi *Og bakom synger skogene* fra 1930-tallet ble en stor salgssuksess i sin samtid, og den har stadig kommet i nye opplag, senest i 2017. Ifølge Gulbrandsens biograf Tore Eilif Hoel hadde trilogien fram til 1997 solgt i 12 millioner eksemplarer og var oversatt til mer enn 30 språk (Hoel 1997, 115). Likevel skrev ikke Gulbranssen flere bøker, han ble en én-trilogi-mann. Første bind, *Og bakom synger skogene*, hadde opprinnelig undertittelen “Noen historier fra 1760-årene til frem mot 1810.” Denne er fjernet i senere opptrykk, kanskje fordi den ga et for lite ambisiøst preg, særlig når debutromanen fikk to oppfølgere og ble en trilogi. De to neste bøkene heter *Det blåser fra Dauningfjell* (1934) og *Ingen vei går utenom* (1935).

Familiiekroniken om *Bjørndal* starter rundt 1760-årene og går gjennom flere slektsledd fram til 1830, i tredje bind. *Bjørndalsfolket* lever tett på skogen og fjellet, er dyktige skogbrukere og jegere, også bjørnjegere. Av folk i bygda blir de imidlertid fryktet og sett ned på som usiviliserte. Det er også skremmende at ingen vet hvor de kommer fra: “Kanskje var de kommet nordfra, kanskje fra vest eller øst, ingen i bredbygda visste det, ei heller visste noen når de var kommet” (Gulbranssen 17). I dette ligger konfliktstoffet i trilogien: “[...] ikke kom de hverandre nær, folket fra skogen og folk fra bygdene. [...] Bygdefolket gikk skogsfolket stort forbi når de møttes, – regnet dem for pakk [...]” (17). Likevel blir

det etter hvert noe handel, og skogsfolket svindlet ingen, gjorde tvert imot alltid opp for seg og gjorde ingen fortredd, heter det. At de var “høgvokste og staute” og for det meste så bygdas folk over hodet, vakte både forundring og forargelse (18). Samtidig antydes det en storslått og dramatisk fortid for Bjørndalsfolket når den gamle Ane på dødsleiet røper brokker av en slekthistorie: “Kongen fór ille – frendene hans måtte fly [...] Noen gikk på skip til fremmedlandene [...] andre dro på skogene – inn...” (143). De som dro på skogene inn, blir da slekten Bjørndal. Mer vet vi ikke.

Jeg skal i denne artikkelen se nærmere på stedet Bjørndal og folkene der, hvordan storskogen og jakt er viktige elementer i å bygge opp et bilde av Bjørndalsfolket i kontrast til folk på bygda. Dikotomien bygda – skogen er overgripende i min analyse. Det er særlig første bind av trilogien jeg vil konsentrere meg om, siden det er her konflikten introduseres og trekkes klare opp, en motsetning som innebærer begrepsparene kultur vs. natur, og sivilisasjon vs. villskap. Spissformulert representerer bygda i romanens normsett det svake og tilgjorte, mens skogen står for det sterke og ekte. I bind to og tre av romantrilogien er konflikten med bygda noe mindre tilspisset, dels på grunn av giftemål på tvers av bygdene, dels fordi Bjørndal selv har blitt en økonomisk makt. Verdisettet knyttet til de to settingene – bygda og skogen – er imidlertid uforandret. Min hypotese er at bøkene kan leses som en besinnelse på menneskets forbundethet med naturen – våre grunnleggende livsvilkår – og på den måten får en ny aktualitet i forbindelse med økokritikken, som nettopp er opptatt av forholdet mellom menneskets kultur og det naturgitte miljøet.

Sitater fra bind én gjengis bare med sidetall i parentes, mens sidetall pluss romertall II eller III brukes ved sitater fra de to siste bindene.

Handlingsresymé

Trilogien forteller om stedet Bjørndal som ligger i de store skogene, fjernt fra allfarvei. Vi får høre om forholdet til den brede bygd i sør, som frykter og forakter skogsfolket. I starten av første bind må folk på bygda hente hjelp fra Bjørndal for å felle en spesielt farlig slagbjørn som dreper kuer på båsen; kun jegere fra Bjørndal kan ta på seg en slik oppgave. Vi følger de to unge brødrene Tore og Dag Bjørndal, i tillegg til bipersoner som bidrar til å belyse stedet, som Ane Hamarrbø, som hjelper til på Bjørndal i julestria, en representant for tradisjon og gammel kunnskap. Kontakten med bygda er noe større enn i tidligere tider, siden Bjørndal har mye å selge: tømmer, skinn og kjøtt. Tore blir på en handelsreise kjent med ei jente fra en av “de ytre bygder”, og gifter seg med henne (42). For første gang blir Bjørndalsfolket invitert på juleselskap til bygda. I selskapet kommer imidlertid broren Dag i slåsskamp etter å ha følt seg krenket. Vi får høre om “slekten eldgamle hat mot storbygdingene – for all ringeakten og for spottordene gjennom alle tider (48). Tore med kone og barn går en dag gjennom isen med hest og slede og omkommer, og Dag blir alene igjen på Bjørndal. Etter hvert gifter han seg med en kvinne fra handelshuset Holder, Therese. Med til Bjørndal kommer hennes søster, Dorthea. Dag og Therese får to sønner, Tore og Dag – navnene går altså igjen i slekta. Etter dette kalles Dag senior for Gammel-Dag, mens sønnen omtales som Unge-Dag. Årene går og brø-

drene blir voksne. Tore mister livet i et sjalusidrama på bygda, han blir stukket ned og drapsmannen blir aldri tatt.

Flere flytter inn på Bjørndal, blant annet svigerfamiliens venn kaptein Klinge, og en ny tjenestejente, jomfru Kruse. Kaptein Klinge har en bekjent, major Barre, som kommer på besøk med sin datter Adelheid. Fortsatt omgås ikke Bjørndal-folket med bygdefolket mer enn høyst nødvendig. På Borgland bor obersten med sin vakre, men hovmodige og intrigante datter Elisabeth von Gall. Det er hun som har fått Tore drept. Første bind slutter med at Unge-Dag og Adelheid innleder et forhold.

I bind to av trilogien, *Det blåser fra Dauingfjell* (1934), er det giftermål og bryllupsfest på Bjørndal. Året er 1809. De første åtte kapitlene skildrer bryllupet, Adelheids tanker om møtet med Bjørndal og hennes utforsking av rommene på gården. Hele del én av romanen er uten noen klar konflikt eller sammenbindende plott, og del to, som starter med at Adelheid og Unge-Dags to sønner dør, er litterært sterkere. I sorgen går Unge-Dag til Dauingfjell, lengst nord i grenda, for å utfordre døden. Han klatrer til fjells i snøen og omkommer nesten på turen ned. På toppen av fjellet har han imidlertid fått en slags livsbekreftelse. Senere får han og Adelheid tvillinger, som døpes Torgeir og Dag.

Årene går og det blir økonomisk vanskelige tider, papirpenger mister sin verdi, Napoleonskrigene og Englands blokade av kornforsyning til Norge merkes også i innlandsbygden. Om året 1813 heter det: "Utpå sommeren, da nøden var slik at folk døde på veiene av sult [...]" (475, II). Gammel-Dag greier seg bra på grunn av tømmerdrift, jakt, fornuf-tige investeringer og nøkternt levesett, og Bjørndal deler ut korn til folk som trenger det. Gammel-Dags karakter utvikler seg gjennom med- og motgang fra hevntanker i forhold til bygda og mot større medmenneskelighet. Han refser lensmannen som drikker tett og skremmer bøndene til å spille kort og tape penger. Den avsides gården Bjørndal blir et sted bygda motvillig må anerkjenne som en ny økonomisk og moralsk makt.

Det er mer historisk kontekst rundt hendelsene i bind to av trilogien enn det er i bind én, f.eks. skildres grunnloven av 1814. Det er også mer bruk av stedsnavn: navn på utplasser – som Friland, Skya, Stjernebekk, Kastet – og storplasser: Tjernsmo, Blåtjern, Barvoll, Steinrud – i tillegg til naturnavn: Grøntjernhøgda og Skarfjell. Bind to blir med dette mer historisk og kulturgeografisk situert enn bind én.

Tredje bind av trilogien innledes med å bringe inn en ny person i handlingen, Mekkal Hogger, som er fra skogsbygda Bjørndal, men har levd lenge på bredbygda. Han er en omreisende arbeidskar. Nå er han gammel og får beskjed om at han ikke gjør nok nytte for seg; bygdefolket vil sende ham på legd. Dette er ydmykende for Mekkal, og han legger ut på en siste tur til hjemtraktene, til Bjørndal, i områdene der han har en sønn han ikke har sett på lenge. Gammel-Dag sier han kan bli på Bjørndal, han er tross alt en av deres egne; han kan jobbe så mye eller så lite han vil. Mekkal velger å bo i stallen, selv om han blir tilbudt å bo i huset. Han er lykkelig når han legger seg på sengebriskan der, for nå slipper han legd. Morgenen etter er han imidlertid død. Det eneste som står igjen etter ham er en øks i en hoggestabbe, "det eneste merke som var igjen etter det lange arbeidslivet hans. Frampå dagen ville en annen løсне øksa fra stabben – og dermed ville det ikke være noe merke igjen etter Mekkal Hogger i verden" (614, III).

Andre hendelser i tredje bind er at Elisabeth von Gall på den fordums rike Borgland ikke klarer å utholde skammen etter at Bjørndal har tatt pant i gården, hun nekter å spise og setter til slutt fyr på seg selv og rommet der hun har isolert seg. Den lett alkoholiser

major Barre, Adelheids far, begår et overgrep mot jomfru Kruse på Bjørndal; hun blir gravid og begraver det dødfødte barnet i skjul. Når Gammel-Dag konfronterer Barre med overgrepet, skyter han seg i skam. Han dør etter hvert av skadene, men forsones før det med datteren Adelheid. Majoren bevarer en viss humor til det siste: “Du mener det gjelder å henge i og leve så mange kvarter som det er råd, sa han uten å snu hodet – og det var noe av den gamle flottheten i stemmen hans” (725, III).

Romanserien viser en utvikling mot forsoning. Gammel-Dag forsones med bygdefolket, som han etter hvert har økonomisk makt over, men også med sine egne. Han mekler mellom Adelheid og Unge-Dag som strir i ekteskapet. Gammel-Dag forsones til slutt med sin Gud, og mot slutten av tredje bind dør han. Unge-Dag blir den nye herren på Bjørndal, 37 år gammel. Han fortsetter farens jobb med å rette opp i gamle feil, blant annet får leilendingene under Bjørndal gård strøket sin gjeld og blir frie bønder. Et credo ligger i følgende utsagn fra fortelleren: “Å fri seg fra pengebetssettelsen er livets vanskeligste kunst” (871, III). En dag går Unge-Dag igjennom isen med hest når han skal prøve å redde et barn. Som enke, 48 år gammel, blir Adelheid den som tar over gården.

I tillegg til det som her er skissert, er det i trilogien en rekke sidehistorier som er viktig for karakteristikken av både folk og steder: jaktfortellinger, dramatiske ferder gjennom skog, slåsskamper, måltider, høytidsfeiringer, kappkjøring, uvær m.m. Det er også flere innslag av folkelig humor: En av husmannsplassene under Gammel-Dag drives av Simen, som regnes av folk som ingenting; mens Gammel-Dag er det største mennesket i livet, er Simen “det minste”, og kona hans dermed “det minste menneskes kjerring” (671, III). Personer omtales ofte etter sine ferdigheter, utseende eller lyter: “Jørn Mangfoldig”, “Syver Bakpå”, “Stygg-Hans”, “Espen Fillehaug”, “Ruske-Per”, “Lang-Ola”, “Stum-Jens”, “Anette Påsa.” (131, 233, 261)

Kompositorisk er romanene delt inn i en “Første del” og en “Annen del” uten at det er noe tidshopp i handlingen. Det er heller ikke noe tidshopp mellom hver roman.

Mottakelsen

I litteraturhistorien har Trygve Gulbrandsen fått liten plass. Harald og Edvard Beyers *Norsk litteraturhistorie*, som gjennom flere tiår var pensumbok for litteraturstudenter ved universitetene, omtaler trilogien i to setninger, og da som et negativt vedheng på en omtale av andre natur- og folkelivsskildrere: “Trygve Gulbrandsens (1884–1962) store slektsroman fra skogsbygdene [...] er derimot sterkt romantisert” (Beyer 370). Flere litteraturhistorikere, blant annet Kjølvs Egeland i *Norges litteraturhistorie*, hevder at på tross av salgssuksess fikk bøkene gjennomgående dårlig kritikk i sin samtid: “Han ble først kjølig mottatt av kritikken og deretter slaktet [...]” (Egeland 288). Tore Hoel viser imidlertid i avhandlingen *Trygve Gulbrandsen og kritikken* (1994) at kritikkerslaktet av Gulbrandsen er en myte: Ved å gjennomgå et stort antall anmeldelser fra inn- og utland dokumenterer Hoel at samtidskritikken i hovedsak var overstrømmende positiv. Hvordan har da bildet av de negative kritikerreaksjonene oppstått? Hoels svar er at det først og fremst er tre toneangivende kritikers negative anmeldelser som er bragt videre, kritikken til Paul Gjesdahl i Norge, Sven Stolpe i Sverige og Tom Kristensen i Danmark. Disse kritikerne opplevde ifølge Tore Hoel kulturradikalismen som truet når en type historiske romaner

som Gulbranssens kunne få så begeistrete anmeldelser og en så stor leserskare (Hoel 1994, 126).

Philip Houm, i *Norges litteratur*, skriver at romanene “rommer atskillig ekte naturglede” (Houm 447). Rolv Thesen, i *Diktaren og bygda*, tar også Gulbranssen i forsvar og mener det “har vori tala einssidig mykje om falsk romantikk i samband med trilogien” (Thesen 163). For Thesen er det mest interessante det sosiologiske eller kulturhistoriske motivet, “tidsskiftet i ei avstengd skogsbygd, motsetningane mellom gammalt bondeliv og bondelynde på den eine sida, by- og embetsmannskultur på den andre [...]” (ibid.). Aksel Sandemose omtaler Gulbranssen i sitt tidsskrift *Årstidene* i 1953 slik: “Her fins beretninger om kappkjøring, om nattlige sledeturer i mørke og frost, som en blir revet med av, og her finnes beskrivelser av mat og matglede og veldekkede bord som ikke er gjort bedre av Thomas Wolfe og gamle Dumas” (Sandemose 476). Sandemose verdsetter spesielt naturskildringene, “ikke minst med dyr i landskapet”; Gulbranssen “kan fortelle om en skog så en hører, lukter og ser den og er i den” (ibid.)

Tore Stubberud ga i 1984 ut en biografisk roman om Trygve Gulbranssen: *Et værelse i natten. En roman om Trygve Gulbranssen* (1984), delvis basert på brev og etterlatte notater. I Stubberuds skildring lever Gulbranssen etter utgivelsen av trilogien i to verdener, en dagverden der han er bonde på Eidsberg i Østfold, og en natt-tilværelse der han prøver å skrive nye litterære verker. Dette siste lykkes ikke, prosjektene kommer ikke lenger enn til skissestadiet, og Gulbranssen fremstår i dette lyset som en tragisk skikkelse. Ifølge Stubberud holdt Gulbranssen på med et fjerde bind til romanserien, og gjengir følgende fra et etterlatt notat: “Ledetråden i den nye boka. [...] I naturens nærhet, vind, regn, sol, stjernenatt, vinter, sommer – fjell, sjø, skog. Der våkner noe. Det er de opprinnelige instinkter i oss alle” (Stubberud 210).

Tore Hoels *Manns plikt. En biografisk dokumentar om Trygve Gulbranssen* (1997) gjengir mange av Gulbranssens notater og skisser, i tillegg til å tegne et fyldig portrett av forfatterens liv. Biografien inneholder også “Veslas egen beretning,” der Ragna Gulbranssen, født i 1930, forteller om sine foreldre.

Willy Dahl, i *Norges litteratur. Tid og tekst*, omtaler i 1984 Trygve Gulbranssen under overskriften “Og bakom sang blodsmystikken”. Dahl hevder at trilogien er “gjennomstyret av forestillinger om det gode *blod* og befolket av rasemennesker som småfolk og fantepakke ikke kan måle seg med” (Dahl 378). Han gir et utdrag av en karakteristikk av bonden på Bjørndal for å belegge dette, og skriver at det er “en slekt av kjemper og helter med store lidenskaper, men også med sinnsro til å holde dem i tømme, som det sømmer seg folk av adelsætt” (ibid.). Dette er en karakteristikk man kan stille spørsmål ved, ikke minst fordi Bjørndal slett ikke er en adelsætt. Selv om gården gradvis får en posisjon som en økonomisk makt, er den helt uten den adel eller embetsmannstradisjon som en finner i storgårder på bygdene. Borgland, bygdas flotteste sted, er her Bjørndals antitese: Det er der den adelige familien von Gall holder til, med sine våpenskjold på veggene.

I *Fire forfattere og norsk fascisme* betegner Nils–Aage Sørgaard Gulbranssens trilogi som “fascistisk preget rasepropaganda” (Sørgaard 122). Kjennetegn Sørgaard bruker på den norske fascismen er “anti-kommunisme”, “anti-kapitalisme”, “samarbeidsidealet”, “anti-intellektualisme”, “nasjonalisme”, “tilbedelsen av eneren”, “kampen” og “rasisme”, i tillegg til forestillinger om “tidens forfall”. Som Bjarne Birkeland peker på i et kapittel i antologien *Nazismen og norsk litteratur* er dette imidlertid forestillinger en finner inn-

slag av hos en rekke norske 1930-tallsforfattere som vanskelig kan mistenkes for sympati med fascistiske bevegelser på det politiske planet. Birkeland mener man må se på helhetsbildet og styrkegraden av hver enkelt komponent; det å plukke ut enkeltelementer kan vanskelig regnes som jevngodt med en analyse av diktverkets eventuelle fascistiske gehalt. Han stiller seg tvilende til å omtale Trygve Gulbrandsens romaner som fascistiske (Birkeland 44).

Selv om en kan finne enkelte likheter med mellomkrigstidens blods- og jord- tankegang – “Blut und Boden” – blant annet når det gjelder vektleggingen av fysisk styrke og instinkt, og oppvurderingen av “en gammelgod, jordfast sikkerhet” (Gulbrandsen 301), er det etter min mening også viktige forskjeller. I Bjørndal-trilogien er det ingen anti-semittisme. Videre blir den sosialdarwinismen som er så typisk for fascismen (jf. Biehl og Staudenmaier 1995) korrigerert ved at romanserien går fra konflikt til forsoning – noe som gir verket en kristen-humanistisk tendens. Fortellernormens sympati med løsarbeideren Mekkal Hogger er en av flere eksempler på at det virker urimelig å lese verket som en ensidig dyrking av viril kraft og av det heroiske unntaksindividet, det siste vanlig i fascistisk litteratur. Det er skogene og kontakten med naturen, og ikke en rasistisk blodstenking, som ligger til grunn for verknormens oppvurdering av Bjørndalfolket, slik jeg leser bøkene.

Stil og stilisering

Bjørndal gård skildres som utenfor tiden, upåvirket av det omliggende samfunnets endringer. “År gikk og tidene skiftet ute i verden, men på Bjørndal var alt ved det gamle”, heter det (250). Uttrykk som går igjen er “uminnelige tider”, “de gamle skikkene” m.fl. (78, 102). Tradisjon skildres positivt, mens forandring ikke er av det gode.

Språket i *Og bakom synger skogene* er i en høystil som passer til den mytologisering av Bjørndal som finner sted. For eksempel skildres en reaksjon hos moren til Unge-Dag i følgende formulering: “Hun tok det bitter tungt og var streng i ord” (154). Alderdommelige eller arkaiske ord foretrekkes fremfor mer moderne: “avind” istedenfor misunnelse, “veiding” istedenfor jakt, “byrg” istedenfor stolt, “bold” istedenfor tapper, “vig” istedenfor smidig, m.fl. (53, 153, 219, 290). Bruk av lite muntlige genitivkonstruksjoner som “Bjørndals grend”, “menneskers fot” forekommer ofte (195, 175). Motsatt ligger det en folkelig muntlighet i den type gjentagende formuleringer som man ellers finner i folkeeventyrene: “Men rak skulle hun komme og rak skulle hun igjen fare”; “snaut med mynt og snaut med levemåte” (127, 227). I tillegg bidrar innslag av ordspråk på effektivt vis til å uttrykke både en folkelig kunnskap og vise hva som er normsettet i bygdene:

*Godt matstell har mer makt enn vonde ord.
Den som er veik, får gå unna for leik.
Mann som ypper kiv, får sjøl berge sitt liv.
God mat gjør drengen lat.*
m.fl. (100, 48, 48, 105)

En allvitende forteller som holder kontroll på det hele kan peke fremover i tid, over hodet på fiksjonspersonene: “De skulle møtes to store ganger til, men det visste ingen av dem i denne stunden” (120). Fortelleren ikke bare gjengir personenes tanker eller bygdas mening, men kan også komme med egne karakteristikk: “Vakre, ærlige Adelheid” (224). I forhold til den knappe, antydende litterære stilen i tradisjonen etter Hemingway, uttrykt i slagordet “show, don’t tell”, er det motsatt *telling* som kjennetegner Gulbrandsens fortellermåte.

Høystilen bidrar til en stilisering som vi også finner i menneskeskildringen fra Bjørndal, og i omtalen av landskapet. Det er ikke en virkelighetstro eller naturalistisk skildring forfatteren tilstreber. Å dra til Bjørndal skildres som å kjøre inn i eventyret, eller til “et sagaland” (72). Gamle-Dag skildres som en storhøvding. Stiliseringen gir seg også utslag i fravær av artsbenevning, noe som ved første øyekast kan virke merkelig i en bok som vektlegger skogene og den ville naturen. “Det åndet av kveld og blomster”, heter det et sted, en annen gang får vi høre om “blomster av alle slag” (330). Men hvilke planter og vekster? Og “de gamle knudrete trærne” i alleen opp til Bjørndal, hva slags trær er det? (208) Om trær får vi stort sett høre at skogen er mørk, og det eneste løvtreet som skildres er bjørk: “Bjørk og andre trær lauvet på ny i liene” (195). Unge-Dag drar inn til en seterbu innpå skogen og fisker, men om det er ørret eller sik eller abbor eller røye han fanger, får vi ikke vite, bare at det er “fisk av alle slag”. Insekter skildres ikke utover en og annen sommerfugl: “det summet så tett av alskens fly” (161). Krypdyr og amfibier spesifiseres ikke, men omtales generelt: “alskens kryp yrte og levde i skyggene mellom stein og busk og bregner” (175). “Fugl fløytet sine morgentoner,” kan vi lese, uten at det angis hvilke fugler.

Motsatt en naturlyrisk roman som Knut Hamsuns *Pan* (1894), der artsbenevningen er en del av naturkunnskapen hos jeg-fortelleren Thomas Glahn, er den allvitende fortelleren i *Og bakom synger skogene* ikke tett på. Det er de store linjer som trekkes opp, i tillegg til dramatiske episoder. Trygve Gulbrandsen har neppe svakere arts kunnskap enn Hamsun, det er fortellerstrategier det er snakk om. Hos Gulbrandsen er det jakten, dyrene og dramatikken i skogen som står i fokus, i mindre grad sansningen og kontemplasjonen, som hos Hamsun. Likevel formidles stemningen i Bjørndal-skogen på en effektiv måte: “Tung storfugl vasset trygg i lyngen, og knasket sommerens grøde, blå bær, røde bær og svarte. Skarpe klover av tung elg hadde satt djupe spor i mosen. Høyt oppe i høstens bleike himmel hvilte en ørn på vingene [...]” (32).¹

Bjørnejakt, Bjørndal og skogen i nord

For å nærme oss jaktaspektet, la oss se på hvordan Bjørndal introduseres i første bind i trilogien. Innledningsvis får vi hverken en skildring av gården Bjørndal eller av folket

¹ Høystilen er mindre påfallende i bind to og tre av trilogien, noe som kan sies å spille på Bjørndal nå er mer innskrevet i bygdas liv. I bind tre brukes innslag av dialekt i replikker: “den stønna vi lever”; “jeg veit åssen de har det” m.fl. (s. 739, 844, III). Fuglearter omtales i de to siste bindene med navn – grågås, gråspurv, gulspurv, kjøttmeis – og også typer av løvtrær: lind, ask, hassel, asp, rogn og bjørk. Den sterke stiliseringen og arkaiseringen gjelder altså først og fremst første bind i serien. Mens åpningsbindet i sin stil er beslektet med romantikken, nærmer fortellingen i de påfølgende bøkene seg mer realismen. Første bok, *Og bakom synger skogene*, er etter min mening litterært sett best.

der, derimot zoomes det inn på en bjørn oppe i en åsside: “På den ytterste hammeren sto en bjønn, mørk som berget, og været ned mot den brede bygd [...]” (11). Bjørnen er sulten, men er blitt for gammel til å jage elg, isteden tar den sauer nede i bygda.

Det neste vi får høre om er at en gruppe av bygdas menn kommer sammen hos presten for å diskutere hvordan de skal få felt slagbjørnen, som ikke bare tar sau og ku ute i marka, men også slår inn fjøsdører og skremmer vettet av folk. “Noen alminnelig bjønn var det ikke. Det var et villdyr, så aldri noen hadde sett maken, veldig og mager og kantete – med grønne, lysende øyne” [...]” (13). De eneste som kan hamle opp med en slik bjørn, er folk “nord i Bjørndal”, det er de alle enige om (15). Dette er en tvetydig anerkjennelse, for folket i nord omtales som rakkerpakk, og er både fryktet og foraktet av folk i bredbygda. Bygda og Bjørndal er adskilt ved en landskapsformasjon: “En mørk skogås stengte mellom den brede bygd og Bjørndals grend” (15). Nå går det imidlertid bud dit; bredbygda trenger hjelp.

Starten på romanen etablerer en skarp kontrast mellom bygda og skogen, mellom bygdefolk og skogsfolk. Bygdefolket er bønder med åker og eng og dyr på båsen, mens skogsfolket driver med tømmer og jakt, i tillegg til litt gårdsbruk. Videre vektlegges det at skogsfolket bor i *nord*, noe som spiller på gamle forestillinger om nord som et farlig og utfordrende sted. De andre himmelretningene representerer derimot det kultiverte:

Så hadde bredbygdene vidd seg ut over skogens grunn i øst og vest, og sørover gikk bygd i bygd. Men det er også en retning som heter nord, og nordom bredbygda hadde skogen fått stå fast fra gammel tid. Mørk og veldig sang den sin gamle sang innover åser og lier uendelig inn mot nord. (17)

Denne sangen, som er et gjennomgangsmotiv, og utgjør boktittelen – *Og bakom synger skogene* – er knyttet til nord. Det heter at “Trollskap og hulder og allslags fanteri holdt til der. Folk i bygda brukte skogen i nord som skremsel for barna” (17). Det er hit vi skal i fortellingen, bakenom fantasiene til bygdefolket. Det vil si, skogen er også forbundet med en reell fare, representert ved rovdypene. Disse er igjen knyttet til himmelretningen nord.

Kom bamsen ut gjennom bygdene på blodig slagferd, da var det nordfra den kom. Flommet gråbeinflokker ut over alle veier, som det hadde hendt i gammel tid, da var det nordfra de kom, fra skogene og fjellene. Seilte ørn utover hamnehagene og røvet lam og annet småfe – fra nord kom den. Raste hauk grådig over hønseflokken, – nordfra var den. Lusket Mikkel rev seg til å stjele den feitesten gåsa – dens spor pekte nord. Gikk stormen høst og vinter isnende kald over bygdas veier og nakne voller, da var den verst når den kaltes nordavind. Alt vondt kom nordfra – fra skogene. (17)

Dette er en ypperlig åpning på romanen, for selvfølgelig vil leseren være med dit hvor alt vondt kommer fra: nordover, og til skogene.

Bygdefolkets frykt for skogen kan forklares på ulike måter. Jason Finch gir i sin bok *Deep Locational Criticism. Imaginative place in literary research and teaching* denne definisjonen av skog: “an ancient place of trees or other landscapes, supposedly unmodified by humans, associated all over Europe with the primal, with darkness, with beasts. A true

forest is arguably therefore not a place at all [...]” (Finch 199). Skogen kvalifiserer i en slik forståelse ikke for å være et *sted*, siden *sted* defineres kulturelt. At Bjørndalsfolket omtales som skoggangsmenn, utenfor sivilisasjonen, følger da av det samme.

I første kapittel får vi *høre* om skogsfolket, om Bjørndals grend, uten å møte noen derfra. Andre kapittel åpner med at en karjol med to menn blir sendt fra bygda og inn på skogen for å oppsøke Bjørndalsfolket, med bønn om hjelp til å felle slagbjørnen. Når de kommer til det første tunet i grenda, Hamarrbø, får de beskjed om at de må dra lenger nord, til Gammel-Bjørndal, hvis de skal finne en “bjønneskytter” (20). Dette er en gård de utsendte bare kjenner ved omtale, eller fra tilfeldige møter andre steder: “Det var derfra de kom de høyvokste karene som så alle folk over hodet, og det var folket fra *den* gården som kjørte med de ville, svarte hestene, som gikk alle andre forbi på veiene” (21).

Gården Bjørndal skildres slik: “[...] der i nord, inne i skogens bringe, høyt over grenda, tronet en gård med mange og store hus, mørke som skogen selv [...]” (21). Skogen er rik på ressurser, men også farlig. Den blir et viktig trekk i karakterbyggingen av Bjørndals sønner. Mannen på gården, Torgeir, tar på seg jobben med å felle bjørnen, men dør selv i kampen, og skrives med det inn i en dyster tradisjon i slekten: Både faren og bestefaren ble drept av bjørn, og det samme gjelder Torgeirs bror og Torgeirs sønn. Dette skildres som heroiske hendelser, som å være falt i kamp.

Nye slekter vokser fram, og i kapittel fem i romanen er vi framme ved nåtidsplanet, der vi møter de to brødrene Tore og Dag på Bjørndal. Dag er 16 år når han skyter sin første bjørn.

Selv om Bjørndal skildres som å ligge i nord, er dette fra et relativt perspektiv, sett fra bygda. Stedet er ikke geografisk angitt. Bjørndalsskogen har mye gran, “raggete kjempegraner”, kan vi lese i bind to av trilogien, *Det blåser fra Dauingfjell* (370, II). Gran, i tillegg til omfanget av skogen, “Bjørndals storskoger – uendelig inn, ås bakom ås” (334), utelukker vekstmessig sett flere deler av Norge, hvis man anlegger en realistisk lese måte av trilogien. På Vestlandet er gran viltvoksende bare i de innerste delene av fjordene, i Nord-Norge går utbredelsen bare til Rana, sør i Nordland, i tillegg noen små granbestander i Pasvik i Øst-Finnmark. I et arbeidsnotat fra 1. august 1933, gjengitt i Tore Hoels biografi *Manns plikt*, skriver imidlertid Gulbrandsen dette om settingen: “Bjørndals grend og bredbygd skal være ekte, norske miljøer, men uten sted eller begrensning” (Hoel 148). Samtidig stiller han krav til naturbeskrivelsens ekthet, her fra et annet tankenotat: “Naturskildringer skal som alt andet være hele og inderlige, enten de gis i en rask innledning i skildringer med faa ord eller om de males ind i en længer handling” (Hoel 100). Leseren skal med andre ord tro på naturbeskrivelsen, men ikke lete etter Bjørndal på kartet.

Når Kjølvy Egeland i *Norges litteraturhistorie* skriver at *Og bakom synger skogene* er “en slektsroman fra gamle dagers skogsbygder på Østlandet”, og Willy Dahl i *Norges litteratur. Tid og tekst* hevder at: “Trilogien skildrer en ætt på en ensom østnorsk storgard”, blir det en begrensende beskrivelse av settingen i romanen (Egeland 288; Dahl 378). Det innskrenker betydningsmangfoldet å lese romanen på denne måten realistisk – det samme gjør det å lese den biografisk, ut fra Trygve Gulbrandsens slektsbakgrunn.

Det er et sterkt polarisert univers vi møter hos Gulbrandsen. Skillet mellom skogen og bygda er i tillegg til en åsrygg markert på mest dramatisk vis med et farlig juv og svarte berghamre man må passere for å komme til Bjørndal. I juvet, “Jomfrudals djup”, sies

det å være “hulder og troll og vilskne sjeler” (176). Selve Bjørndal har også dramatiske omgivelser: “Evindelige skoger – i lange senkninger, og grenda som et ørlite søkk bare i det ytterste djupet [...]” (502, II). Disse settingene som overskrider realismen er ikke en svakhet ved bøkene, tvert imot deres styrke. Romantiske innslag er ikke noe man skal beklage, men anerkjenne som en måte å drøfte forholdet mellom menneske og natur på, i tillegg til psykologiske, etiske og sosiale spørsmål.

Dyremetaforikk

I personbeskrivelsen av mennene på Bjørndal brukes ofte sammenligninger med dyr. Om Gammel-Dag sies det at “Det var noe ørneensomt over hans løftede hode”, et annet sted at han reiser gjennom bygdene “på sin gamle haukevis” (196, 160). Hans gange og hode skildres slik: “[han] “gikk elgbeint og høy mot døra”, “hodet hans lutet som på stor-elgen” (46, 304). Fra en slåsskamp får vi denne skildringen: “Kjapp som en mår veik Dag unna slaget” (45). I byen går Gammel-Dag i ulveskinnspeles, “en svær ulveskinnskar som tørnet fram om et gatehjørne” (169). Da Gammel-Dag møter en kjenning, kapteinen, beskrives det på denne måten: “Kapteinen blikket fort opp i ansiktsåpningen i ulveragget” (169). Her er ulv og menneske i samme skikkelse. Om sønnen Unge-Dag kan vi lese at han er “sterk som en bjønn over herder og rygg, fast som en hest på foten og mjuk som et skogens dyr” (253). Det er ikke bare ett dyr som brukes for å beskrive en person, men ulike dyr etter hva som skal fremheves, i eksemplene over: ørn, hauk, elg, mår, ulv, bjønn og hest. Bortsett fra hesten er det ikke husdyr som fungerer som bildeleddet, heller ikke kjæledyr, men ville dyr, fra den skogen som omgir Bjørndal. Dette signaliserer både styrke og villhet. Om Gammel-Dag heter det: “Hans liv var *handling*. Å tenke var for ham forberedelse til gjerning” (339).

Møter med ville dyr brukes for å vise motet til folk på Bjørndal: Om Gammel-Dag heter det: “Ulv gikk på blodferd i Bjørndals skoger i de dager, og ingen mann vågde seg langt fra hus og folk på skogsvei vinters tid. Med Dag var det annerledes” (51). Om sønnen, Unge-Dag, fortelles dette: “I hans fjortende år hendte *det* at han ble borte tre netter i skogen, og da han kom hjem hadde han en bjønnefell på ryggen” (155). Det er handlingen og dugeligheten som verdsettes ved mennene, ikke boklærdom, kunst, disputer eller sosiale omgangsformer. Overlevelse i skogen er målestokken.

I tillegg til dyr i Bjørndalskogene har de svarte hestene som Bjørndal er kjent for også en villhet over seg: Det å få satt på bissel og remtøy er hver gang en kamp. Dette er samtidig en positiv kraft, for med hestene kan Bjørndal-folket kjøre fra alle: “Svarthestene fra Bjørndal ble igjen som en fare på veiene” (s. 159).

Gjestene som blir hentet til Bjørndal på besøk, møter rovdirets verden allerede i den hentende hesteskyssen. Først får gjestene en saufell over seg, som vanlig er, men dette er bare starten: “så ulvefell og til sist en veldig bjørneragg” (11). På gulvet på soverommet på Bjørndal går de på gaupeskin.

Det er mennene, ikke kvinnene, på Bjørndal som skildres i dyrebilder. I det hele er fortellingen om Bjørndal først og fremst en menneskes saga, en tradisjon fra far til sønn. Slekten er viktig, alle menn på Bjørndal er “et ledd bare i slektens lange rekke” (67). Om Gammel-Dag heter det: “Slik stridhug som Dag hadde i arv, med århundrers makt i seg,

den kan ikke bråstenges i en enkelt mann [...]” (139). I denne tradisjonen av menn har kvinnene rollen først og fremst som døtre, hustruer og søstre. Det var én lov i grenda, heter det, “og det var viljen til mannen på Bjørndal gård” (117). En slik patriarkskikkelse utfordres eller kritiseres ikke av tekstnormen. Likevel er det verdt å merke seg at bind tre av historien om Bjørndal, *Ingen vei går utenom* (1935), slutter med at Adelheid er alene igjen på gården, etter først svigerfaren, Gammel-Dag, er død, og deretter Adelheids mann, Unge-Dag, har gått gjennom isen og omkommet. Et eventuelt fjerde bind, om Adelheid, kommer imidlertid ikke. Men hun representerer en annen måte å forholde seg til dyr på, jf. denne scenen:

Silkehesten danset og gynget Adelheid ned gjennom alléen – og nordover veien. Øynene hennes stirret nedover det skinnende blanke livet, og inne i henne satt en fornemmelse av at hun hadde sett det vakre hestehodet vendt mot seg med gode, klare øyne [...]. (820)

Dette er en påfallende annen skildring av Bjørndals hester enn den kampen vi ellers hører om; her er det ingen rå kraft som skal temmes, men en særegen kontakt og forståelse mellom menneske og dyr. Om Adelheid heter det at “Alle dyr er hennes venner” (202). Dette motivet utvikles imidlertid ikke.

Bjørndal som gård må nødvendigvis ha både sau og gris, kyr og høner, men disse fortelles det aldri om. Her skiller romanen seg fra Knut Hamsuns *Markens grøde* (1917), som skildrer hele gården Sellanraas liv, der husdyrene har en naturlig plass og i fortellingen individualiseres og omtales med omsorg. Trygve Gulbrandsens *Og bakom synger skogene* er mer av en jaktroman, selv om Bjørndal også er en gård. Husdyrholdet finner fortelleren det ikke interessant å berette om. Vi får høre om *maten*, men møter ikke husdyrene. Det vil si, når Therese, Gammel-Dags kone, flytter til Bjørndal, fortelles det at hun snart tar del i gårdens liv: “Ikke ble det heller bare med kjøkkenstyret. Snart var hun å se i fjøs og binge til alle døgnets tider [...]” (100). Det hevdes at både folk og dyr på gården “skulle bli i hennes omsorg alle dager” (ibid.). Denne omsorgen for og daglige omgangen med dyr blir likevel ikke beskrevet. Ved førstegangs lesing av romanen vil man kanskje tro at gården Bjørndal er uten husdyr.

En kan her trekke en parallell til den sparsommelige skildringen av gårdens dyr – unnatt hesten – i de islandske sagaene. Som norrønfilologen Bergsveinn Birgisson peker på i boka *Den svarte vikingen* (2013) kan det virke som islendingene ikke melket sine kyr, hvis man bruker sagaene som kilde, for ikke noe sted skildres melking. Det ville ha vært dårlig økonomi, skriver Birgisson, men legger til at det er *fortellerøkonomi* det er snakk om. Husdyrholdet og melking faller utenfor det som er fokus for fortellingen (Birgisson 13). Det samme gjelder Gulbrandsen i *Og bakom synger skogene*. Det er mennene på Bjørndal og deres jakt som er fortellingens midte. Husdyrholdet er kvinnenes domene.

Jakt og naturkontakt

Bjørndal representerer i romanuniverset “arbeidets, dugelighetens solide ekthet” (301), der jakttradisjonen er en viktig bestanddel. Jakt skildres ikke bare som en kamp, men også som en særegen kontakt med dyrelivet. Jegeren blir i jakten en del av naturen,

om Unge-Dag heter det: "Så ble han som fedrene sine, det farligste dyret i skogen – og bamse og ulv og gaupe og elg og rev og mår og ørn og hauk og alle de dyr som nevnes kunne, hadde han jagd og felt" (173). Av og til vinner dyret, jamfør alle i slekten som har falt for bjørn. Ved et tilfelle kommer Unge-Dag hjem med en ørn, men er selv blitt skadet etter ørnen har hogd med nebbet, en annen gang er han "blodig og revet av gråbeinglefs" (213, 297). Slike hendelser kan sies å signalisere at det er en rettferdig jakt og ingen industriell nedslakting folket på Bjørndal driver; de risikerer seg selv i jakten.

Innenfor økokritikken og "animal studies" anerkjennes en slik jakt som uttrykk for et respektfullt møte der man stiller seg på like fot med dyret. Mennesket møter det ikke-menneskelige dyret som en "person". Med en rent antroposentrisk innstilling vil man dessuten være en dårlig jeger, først når man er i stand til å se verden fra dyrets synsvinkel, sette seg i dets posisjon, vil man kunne lykkes i jakten. Det involverer, skriver den franske antropologen Philippe Descola: "abandoning a superior vantage point in order to seize, from within, upon this tangled web of destinies and desires that weaves together the world in motion" (Descola 196). Jegeren blir en del av naturen. Ikke bare mennesker jakter, det gjør også dyr.

Et annerledes og negativt forhold til dyr møter vi i romanene på bygda, på adelsstedet Borgland, der Elisabeth von Gall har en vakker hest som hun dels kjæler for, dels slår med pisk og skjærer med skarpe sporer. På samme vis behandler hun hunden: "Den kjælte hun vilt av hele sitt hete blod. Og så pisket hun den undertiden. Dens reddsomme hyl var til ingen hjelp. Hun pisket den bare mer" (179). Mot den "forfinete" ubalanse som kjennetegner Elisabeth og Borglandsfolket, skildres Unge-Dag slik, formet av den naturen han lever i og med:

Han så ned på hendene sine. De var så godt merket av skogene, av øks og sag, av fliser og kvae, av sot og varme – av roting i åren i koiene – ja av fisk og fugl og kruttøyk og av store og små dyrs blod og innvoller. (255)

Vi får høre om mennene på Bjørndal at de har "skoglengt i blodet og dro til skogs hver tid som fantes" (s. 153). Skogen skildres positivt som en sanseoppvåkning. Etter et besøk Tore har hatt i byen, gis denne skildringen:

I byen var alle lyder høye og skjærende. Her hjemme var det annerledes – i skogen mest, der var all lyd så logn. Bylydene hadde sittet som en døvhet i ørene på ham før han kom inn på skogen, men der våknet sansene hans opp. Han fornåm igjen de tusen småkvise av lyd – sviv av vind i baret, knett av kvist, fløyt av fugl og våtkløkk av bekk og sivende vann. [...] Her kjente han seg hjemme [...] (59)

Om Unge-Dag heter det at han går en skogstur på nysnøen, "og som så mange ganger før, gjorde skogen sin gjerning med ham" (115). Skogen er ikke bare arbeidsplass, men rekreasjonssted og hjem. Bjørndalsfolket føler en forbundethet med skogen, "kjenner draget av storskogen", "hungre[r] inn mot heiene" (200).

Når Gammel-Dag forsont med livet stadig søker ut i skogen på sine eldre dager, skildres kontakten med naturen ved et tilfelle slik: "Den friende dåmen av skogen som han hadde hatt i ørene" (763, III). Denne sammenblanding av sansemodaliteter, en synestesi,

gir en dobbel sansefølelse som beskrives som *friende*. Han tenker om seg selv: “For den som ferdes i skog i gode og sterke år, vil skogen hele livet ha inntrengende minnelser [...]” (705, III). Unge-Dag kjenner seg på samme måte “i pakt med skogene og alt som levde her” (752, III). Det sies at han har “skogsvær omkring seg” (819), noe som er en uvanlig bruk av termen *vær*, men nettopp anskueliggjør den forbundethet med skogen som Unge-Dag føler og bringer med seg til andre. Forholdet til skogen uttrykkes blant annet gjennom besjeling, som en *sang*:

Men skogen, den riktige, store, syngende skogen [...] (16)

Mørk og veldig sang den sin gamle sang innover åser og lier [...] (17)

Stormen gikk over skogene. Det sang langt bortefra og over de nærmeste teigene. (269)

Vinddraget fra solrenningen bar langsus fra skogene inn over gården [...] (321)

Skogssuset eller sangen er der for, eller oppleves bare av, Bjørndalsfolket, og ikke by- eller bygdefolket. For de som er oppvokst og bor på bredbygda, er skogen først og fremst truende: “Det var farlig i Bjørndals skoger. Slagbjønn og ulv og vill storelg herjet innpå der; og det var fjell og kløfter og fossende elver” (384, II). En som får en formidlerrolle mellom bygda og skogen er Adelheid: Ved å gifte seg med Unge-Dag og flytte til Bjørndal kommer hun ut av sin tidligere “stive tilværelse”, heter det (202). Hun uttrykker en “hunger etter levende, ekte liv”, og dette finner hun på Bjørndal (214). Adelheid opplever at skogen synger for henne, og at hun er “nærmere livet selv” (211). Bygda står motsatt for det overkultiverte, det usanne og unaturlige.

For Bjørndalsfolket er skogen både hjemsted og et vern mot fjellene og kulda og snøen lenger nord: “Høststormen flengte ut – nordfra fjellene; men skogene tok imot. De tonte maktfullt og trygt om husene [...]” (872, III). Skogene konnoterer liv og ressurser.

Når Gammel-Dag nærmer seg døden, gjør han kjent at han ikke vil ha en jernplate over graven, bare gress og blomster, og et enkelt kors fra et tre i skogen: “Treet kan dere ta bakmed nordgar´n i hamnehagene ved den hvitgrå steinen, for der var det siste stedet jeg satt og hadde kjenning av – skogen” (773).

Gjennomgående i trilogien omtales ikke bredbygda og strøkene inn mot byen og de store handelshusene i ord som indikerer sentrum, sivilisasjon eller by. Tvert imot kalles de for de *ytre* bygder. I romanenes verdiunivers er det ikke Bjørndal som er i utkanten, men byen. Fortellingens – og fortellerens – sentrum er Bjørndal og skogene. Ved et tilfelle stiller fortelleren et spørsmål til Unge-Dag, som straks besvares: “Slektet han uttor? Nei, han slektet inni – skogene” (752, III). Båndet og forbindelsen går ikke ut mot bygda og samfunnet, men inn mot skogen. Det blir den positivt ladete verdipolen. Skogene kalles “det store, *største* i eventyret” (429, II). Bygdefolket har mistet en slik naturkontakt. Borgland har adel og “kongeglans”, men ikke skog (18). På følgende måte skildres bygda i innledningen av romanen:

Den brede bygd var fra eldgammel tid dyrket land med boende folk.

Skogene var drevet lenger og lenger bort i øst og vest.

Hamnehagene glisnet først innpå, så kom utplassene, og siden veltet brede voller etter.

Bare i bekkefara og langsmed gjerdene som skilte gårdimellom, fikk lauvtrær stå som en minnelse om der engang skogen rådde.

Men skogen, den riktige, store, syngende skogen – den var bare som et skimt langt bortom alle voller i øst og i vest. (16)

Kultiveringen har hatt sin pris, bygda karakteriseres ved en mangel: uten skog.

Avslutning

Og bakom synger skogene kom ut i 1933, det året arbeidsløsheten i Norge var på sitt aller høyeste, 18 prosent. I tiåret før hadde Norge opplevd usikkerhet i pengeverdien, med bankkonkurser og tvangsauksjoner. I 1929 kom krakket på New York-børsen. Den økonomiske, sosiale og politiske uroen på 1930-tallet har antageligvis bidratt til den store suksessen Gulbrandsens trilogi fikk. Bjørndal representerte en alternativ tenke- og levemåte.

Men har en historisk roman som denne noen verdi i dag, utover det rent underholdningsmessige? Vektleggingen av de gamle slekter, av mannsfelleskapet og patriarken, virker unektelig utdatert. Man kan også stille spørsmål ved den primitivisme som romanen er uttrykk for, primitivisme i betydning kritikk av det akademiske og forfinete, og en tilbakevending til et før-industrielt og før-landbrukssamfunn. I et notat fra høsten 1933 skriver Gulbrandsen: “Ta hele verden med dig til Bjørndal og lær den av det primitive liv der. Ta aldri med dig Bjørndal ut i verdens rusk og rask” (Hoel 149). En tolkning av dette utsagnet kan være at Gulbrandsen ser det som urealistisk at Bjørndal skulle kunne realiseres i den virkelige verden, likevel at romanene som kunstverk representerer en besinnelse på menneskets bånd til naturen.

Bjørndal har, i motsetning til bygda som har kultivert alt, trassig insistert på å ikke vende ryggen til den ville siden av landskapet – noe vi også ser i personbeskrivelsene (jf. dyremetaforikken). Ved det kan Bjørndal sees som en utfordring til fremskrittsoptimismen i det moderne. I et notat av 5. februar 1934 skriver Gulbrandsen: “Bjørndal [...] tilbake til jorden og naturen; den gjør så meget begripelig som de menneskebygde byer gjør ubegripelig i oss” (Hoel 150). Denne bevegelsen – og refleksjonen – er fortsatt interessant og relevant. Mennesket sees hos Gulbrandsen som en del av naturen, og naturen følgelig som noe mer enn en ressurs. *Og bakom synger skogene*-trilogien kan i sin bildeskaping sies å stille det aktuelle spørsmålet: Har fremskrittet ført oss bort fra naturen?

Selv om Bjørndal er en gård, tilhører bøkene likevel mer en villmarks-tradisjon enn en bonderoman-tradisjon. Det er ikke jordbruket som prises, men jakt og fiske og livet i skogen: kontakten med den ukultiverte naturen. Greg Garrard skriver i boka *Ecocriticism* om naturskriving at “Wilderness has an almost sacramental value: it holds out the promise of a renewed, authentic relation of humanity and the earth [...]” (Garrard 66). Dette kan selvfølgelig problematiseres, at naturen skulle være på sitt mest autentiske når den er uten menneskelig spor. Likevel er utvilsomt villmarks-fortellinger en kraftfull kilde til inspirasjon for mange. Ikke minst derfor er *Og bakom synger skogene*-trilogien stadig å finne i bokhandlerhyllene.

LITTERATUR

- Beyer, Harald og Edvard Beyer. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Aschehoug, 1996.
- Biehl, Janet og Peter Staudenmaier. Økofascisme. Lærdom fra Tysklands erfaringer, oversatt fra tysk av Eirik Eigladd, Porsgrunn: Kooperativet Nisus forlag, 1995.
- Birkeland, Bjarte. "Forfattarmiljø og nazisme i trettiåra". *Nazismen og norsk litteratur*, red. av Bjarte Birkeland, Atle Kittang, Stein Ugelvik Larsen og Leif Longum, Oslo: Universitetsforlaget 1995.
- Dahl, Willy. *Norges litteratur. Tid og tekst*, bind 2, Oslo: Aschehoug 1984.
- Descola, Philippe. *Beyond Nature and Culture*. Chicago: The University of Chicago Press, 2013.
- Egeland, Kjøl. *Norges litteraturhistorie*, bind 5, Oslo: Aschehoug, 1983.
- Gulbrandsen, Trygve. *Og bakom synger skogene; Det blåser fra Dauingfjell; Ingen vei går utenom*, Oslo: Aschehoug, 2017.
- Birgisson, Bergsveinn. *Den svarte vikingen*. Oslo: Spartacus, 2013.
- Finch, Jason. *Deep Locational Criticism. Imaginative place in literary research and teaching*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2016.
- Garrard, Greg. *Ecocriticism*. London: Routledge, 2012.
- Hoel, Tore Eilif. *Manns plikt. En biografisk dokumentar om Trygve Gulbrandsen*, Oslo: Aschehoug 1997.
- Hoel, Tore Eilif. *Trygve Gulbrandsen og kritikken*. Oslo: Aschehoug, 1994.
- Houm, Philip. *Norges litteratur. Fra 1914 til 1950-årene*. Oslo: Aschehoug, 1955.
- Lothe, Jakob, Christian Refsum, Unni Solberg. *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo: Kunnskapsforlaget, 1997.
- Store norske leksikon*, snl.no. "Skoggang", lest 8. okt. 2018.
- Sandemose, Aksel. "Gjensyn med Jante", i *Aksel Sandemose. Årstidene. Brev fra Kjørkelvik, 1951–1953*. Oslo: Aschehoug, 1999.
- Sørgaard, Nils-Aage. *Fire forfattere og norsk fascisme*. Oslo: Ny Dag, 1973.
- Stubberud, Tore. *Et værelse i natten. En roman om Trygve Gulbrandsen*. Oslo: Aventura, 1984.
- Wærp, Henning Howlid. "Og bakom synger skogene." – Anmeldelse av Tore Hoels *Trygve Gulbrandsen og kritikken*. Oslo: Aschehoug 1994., i: *Nordlit*, nr. 2 1997, Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Henning Howlid Wærp
University of Tromsø – The Arctic University of Norway
henning.waerp@uit.no